

ВІДГУК

**офіційного опонента – кандидата юридичних наук, доцента
Луценка Юрія Васильовича
на дисертацію Конончука Артура Олеговича
«Кримінально-правова характеристика створення
не передбачених законом воєнізованих або
збройних формувань та участі в них»
на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 081 – Право**

Оцінка поданого А. О. Конончук рукопису дисертації, а також ознайомлення з публікаціями здобувача за темою дослідження дають підстави стверджувати, що ним було проведено ґрунтовний кримінально-правовий аналіз важливої у теоретичному та практично-прикладному плані теми, а сформульовані в роботі висновки і пропозиції, що виносяться на захист, характеризуються достатнім рівнем новизни й обґрунтованості. Даючи оцінку дисертації в цілому, можна констатувати, що дисертант досяг поставлених перед собою цілей, роботу виконав на належному науковому й методологічному рівні. Цей загальний висновок підтверджується за основними критеріями, що покладаються в основу оцінки наукової роботи.

Актуальність теми дослідження. Одним з основних завдань будь-якої держави є протидія злочинності, яка є не просто негативним явищем сьогодення, а й загрозою національній безпеці, охоронюваним суспільним інтересам будь-якої країни світу.

У зв'язку із зростання суспільної небезпеки перед державою постає питання щодо забезпечення ефективної охорони як окремого громадянина, так і всього суспільства в цілому.

Враховуючи викладене, у реалізації поставлених державою завдань провідну роль відіграють Кримінальний та Кримінальний процесуальний кодекси України, а вірне застосування правоохоронними органами норм кримінального законодавства України є дієвим засобом протидії суспільно небезпечним проявам сьогодення.

У ч. 1 ст. 17 Конституції України задекларовано, що захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу. Існування та розвиток України як суверенної і незалежної, демократичної, правової держави залежить від проведення ефективної, цілеспрямованої державної політики щодо захисту національних інтересів України. Тому гібридні виклики та загрози на тлі негативних суспільно-політичних процесів, які виникли в нашій державі у 2014 році, стали серйозним випробуванням для подальшої незалежності України, що зумовило екстрену трансформацію державної політики у сфері не лише громадської, державної, а і національної безпеки України, зокрема в контексті вдосконалення та правового регулювання боротьби зі злочинністю на прикладі найкращих європейських стандартів і практик.

Тимчасова втрата контролю над окремими територіями Донецької та Луганської областей України, інспірований та підтриманий Кремлем збройний конфлікт, який становить значну загрозу переростання у відкрите збройне протистояння між Україною та Російською Федерацією, окупація РФ частини суверенної території України – Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, відсутність на цих територіях легітимних органів державної влади, дезорганізація та дезорієнтація населення, небезпека для життя та здоров'я осіб, які перебувають на непідконтрольних територіях, низка інших негативних чинників призвели до нетипових умов, у яких чинне законодавство України виявилось неефективним. Зазначене викликало необхідність удосконалення наявних законів та підзаконних нормативно-правових актів, а також розроблення та подальшої їх адаптації до реальних викликів та загроз, що сьогодні мають місце як в Україні, так і у світі.

З огляду на викладене, комплексне розв'язання теоретичних та практичних проблем кримінальної відповідальності за створення не передбачених законами України воєнізованих або збройних формувань повинно стати системною цілеспрямованою діяльністю уповноважених органів щодо охорони особи, суспільства та держави від зовнішніх і внутрішніх загроз.

У зв'язку із цим існує нагальна потреба у здійсненні ґрунтового наукового аналізу, щодо протидії створенню не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань та участі в них.

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. У роботі А. О. Конончука досліджується широкий спектр проблем, пов'язаних із створенням не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань та

участі в них: проаналізовано сучасний стан кримінальної відповідальності за створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань та участь у них; встановлено кримінально-правову природу не передбаченого законом воєнізованого та збройного формування; визначено кримінально-правові ознаки цих злочинних об'єднань, надано пропозиції щодо їх удосконалення; охарактеризовано об'єкт злочину, передбаченого ст. 260 КК України; розкрито об'єктивну сторону злочину та розроблено пропозиції щодо вдосконалення ознак об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 260 КК України; проаналізовано суб'єкт створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань та участі в них; висвітлено особливості суб'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 260 КК України та запропоновано рекомендації щодо уточнення її ознак; визначено оптимальні види покарання учасників не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань; розкрито особливості застосування звільнення від кримінальної відповідальності учасників не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань, а також наведено пропозиції щодо підвищення їх ефективності.

Викладені у вступі та розділах основної частини роботи положення, які стосуються постановки проблеми в цілому, окремих її аспектів, переконують в тому, що відповідні питання є теоретично і практично важливими, мало розробленими в науці кримінального права й перспективними для дослідження.

Тема дисертації затверджена Вченою радою Національної академії внутрішніх справ 26 грудня 2016 р. (протокол № 24) та включена до Переліку тем дисертаційних досліджень НАПрН України (п. 897, 2016 р.).

Достатньо повно дисертантом сформульовано *об'єкт дослідження* – встановлений законодавством порядок створення та діяльності воєнізованих або збройних формувань і відносини, що складаються в процесі його кримінально-правової охорони, а також його *предмет* – кримінально-правова характеристика створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань та участі в них.

Для досягнення поставленої мети дисертантом було сформульовано та послідовно вирішено *дев'ять дослідницьких завдань*: 1) з'ясувати сучасний стан дослідження проблем кримінальної відповідальності за створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань та участь у них; 2) встановити кримінально-правову природу не передбаченого законом воєнізованого та збройного формування; 3) визначити кримінально-правові ознаки цих злочинних об'єднань, надати пропозиції щодо їх удосконалення; 4) охарактеризувати об'єкт злочину, передбаченого ст. 260 КК України;

5) розкрити його об'єктивну сторону та розробити пропозиції щодо вдосконалення її ознак; 6) проаналізувати суб'єкт створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань та участі в них; 7) висвітлити особливості суб'єктивної сторони цих суспільно небезпечних діянь та запропонувати рекомендації щодо уточнення її ознак; 8) визначити оптимальні покарання учасників не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань; 9) розкрити особливості застосування звільнення від кримінальної відповідальності учасників не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань, а також надати пропозиції щодо підвищення їх ефективності.

Вирішення вказаних завдань підтверджується як загальними висновками (стор. 207–215), так і висновками до окремих розділів дисертації (стор. 78–81, 168–176, 205–206).

Теоретичний та емпіричний матеріал, наукові позиції, аналізуються А. О. Конончуком за допомогою комплексу філософських, загальнонаукових та спеціально-наукових методів, зокрема: *діалектичний* дав змогу з'ясувати проблематику дослідження, визначив його методологічну основу, побудував оптимальну структуру; *системний* під час комплексного дослідження об'єктивних та суб'єктивних ознак складу злочину, передбаченого ст. 260 КК України, а також підстав покарання та кримінально-правового заохочення учасників не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань; *формально-логічний (догматичний)* при тлумаченні заборонної та заохочувальної кримінально-правової норми, передбаченої ст. 260 КК України; *порівняльно-правовий* при зіставленні положень КК України та зарубіжного законодавства щодо кримінальної відповідальності за створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань та участі в них; *соціологічний (аналізу документів)* під час вивчення матеріалів відповідної судової практики; *статистичний* дав змогу проаналізувати емпіричну інформацію, що стосується теми дослідження; *моделювання* використовувався при формулюванні пропозицій щодо вдосконалення кримінального законодавства в частині відповідальності учасників не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань.

Належна методологія дослідження є підтвердженням достовірності наукових положень, висновків і результатів, викладених у рецензованій роботі.

Дисертантом опрацьовано 266 наукових та нормативно-правових джерел, на які автор посилається у тексті рукопису під час полеміки щодо окремих питань проблематики дослідження та обґрунтовування власних висновків, що вказує на достатні знання дисертантом предмета, на його навички до самостійного наукового аналізу.

Зазначені показники свідчать про наявність комплексної, цілісної роботи, вказують, що сформульовані в дисертації наукові положення, висновки і рекомендації мають достатній ступінь наукової обґрунтованості, є достовірними.

Повнота викладення матеріалів дисертаційного дослідження.

Дисертацію надано у виді рукопису, загальний обсяг якого становить 266 сторінок. Основна частина дисертації (201 сторінка) охоплює три розділи, що містять дев'ять підрозділів. Дисертаційний матеріал, в основному, логічно побудований і викладений відносно виділених автором розділів у такій послідовності:

У *першому розділі*, який присвячений теоретико-правовим засадам дослідження кримінального законодавства щодо створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань та участі в них засвідчив наявність різних концепцій щодо побудови кримінально-правової моделі заборонної та заохочувальної кримінально-правових норм для учасників не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань, розрізнених та/або суперечливих пропозицій щодо вдосконалення конструкцій зазначених норм, а також необґрунтованістю окремих правил кваліфікації злочину, передбаченого ст. 260 КК України.

У дисертації автор звертає увагу на те, що наукові праці, у яких представлено теоретичні напрацювання з предмету дослідження, умовно можна класифікувати на такі групи: 1) кримінально-правові дослідження, присвячені складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 260 КК України; 2) наукові праці, присвячені кримінально-правовим і кримінологічним аспектам створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань та участі в них; 3) комплексні наукові дослідження з проблем створення злочинних об'єднань та участі в них.

Дисертант вірно акцентує увагу на тому, що вони мають вагоме значення для уточнення юридичної природи та визначення кримінально-правових ознак не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань, корекції об'єктивних і суб'єктивних ознак складу злочину, що міститься в ст. 260 КК України, оптимізації санкцій, а також умов і наслідків кримінально-правового заохочення учасників цих формувань до позитивної посткримінальної поведінки.

Як вірно зазначає здобувач, підстави кримінальної відповідальності учасників незаконних воєнізованих, збройних, бойових, військових, а також інших подібних злочинних об'єднань передбачено в кримінальному законодавстві низки зарубіжних країн, зокрема Австрії, Азербайджані,

Аргентині, Білорусі, Вірменії, Грузії, Данії, Іспанії, Ізраїлі, Казахстані, Киргизії, Молдові, Норвегії, Таджикистані, Туркменістані, Німеччині, Росії, Франції, Швеції тощо. У законодавстві окремих зарубіжних країн відсутні самостійні підстави кримінальної відповідальності учасників таких формувань. За таких обставин кримінальна відповідальність за створення незаконних воєнізованих або збройних формувань та участь у них може наставати на підставі інших заборонних кримінально-правових норм, що стосуються учасників злочинних об'єднань. Автор звертає увагу, що у світі не існує єдиних стандартів кримінально-правової природи цих формувань, а отже, вона обумовлена особливостями системи норм, які визначають підстави кримінальної відповідальності за створення злочинних об'єднань та участь у них.

Автор вірно наголошує на тому, що незаконними є ті воєнізовані або збройні формування, створення та участь у яких не передбачена ні Конституцією, ні будь-яким іншим законом України, а отже, вони не належать до жодного із законних воєнізованих або збройних формувань (їх створення та діяльність може не мати жодної нормативно-правової основи або ж вони можуть бути створені на підставі підзаконних нормативно-правових актів, наприклад, актів органів місцевого самоврядування).

Дисертант доречно звертає увагу на те, що суспільну небезпеку становлять незаконні збройні формування, учасники якого мають зброю як за наявності передбаченого законом дозволу, так і без нього. У зв'язку з цим слід виключити з примітки 2 до ст. 260 КК України вказівку на те, що зброєю ці формування володіють незаконно.

У контексті сформульованих пропозицій щодо визнання озброєності за умови володіння учасниками збройного формування зброєю як на законних, так і незаконних підставах, автор пропонує будь-які дії зі зброєю, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями, бойовою технікою (наприклад, їх викрадення, привласнення, вимагання, заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем, носіння, зберігання, придбання, передача чи збут без передбаченого законом дозволу тощо) додатково кваліфікувати за сукупністю, зокрема за ст. 262, 263, 263¹, 410 КК України. Така позиція автора, крім зазначеного, зумовлена: 1) здобуттям в одних випадках зброї на законних підставах, а в інших – ні; 2) тим, що володіння нею всіма суб'єктами є необов'язковим; 3) індивідуальною суспільно небезпечною поведінкою, пов'язаною зі здобуттям зброї, незаконним поводженням з нею.

На думку дисертанта, з огляду на недоцільність чи неможливість у певних випадках проводити військову, стройову чи фізичну підготовку, а також ураховуючи результати вивчення судової практики (у частині вироків

нічого не сказано про проведення військової, стройової чи фізичної підготовки) доцільно підтримати пропозицію автора щодо визнання цієї ознаки факультативною.

Окрему увагу автор приділяє кримінально-правовій нормі, що передбачена ст. 260 КК України, яка повинна стати тим інструментом, який використовують для притягнення до кримінальної відповідальності учасників незаконних збройних об'єднань, які ще не вчинили кримінальне правопорушення, а також учасників озброєних злочинних об'єднань у випадках, коли неможливо довести їх участь у бандах, злочинних організаціях, терористичних об'єднаннях.

Обов'язковими кримінально-правовими ознаками не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування слід визнати лише його незаконність, озброєність і наявність керівника. Решта ознак можуть бути факультативними: наявність знаків розрізнення, спеціального форменого одягу, псевдонімів (позивних), правил поведінки, дисципліни, проведення військової або іншої підготовки до збройних дій, наявність інших ознак організації військового типу.

У цьому розділі у примітці до ст. 260 КК України дисертантом надається авторська редакція поняття «незаконне збройне формування» та «озброєність».

У **другому розділі** дисертації досліджуються об'єктивні та суб'єктивні ознаки створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань та участі в них. Дисертантом наголошується, що створення та функціонування не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань може призвести до наступних негативних наслідків: 1) подальшого їх використання в учиненні злочинів; 2) трансформації цих формувань в інші злочинні об'єднання – банди, злочинні організації, терористичні групи та організації тощо; 3) дестабілізації соціально-політичної обстановки в країні; 4) перешкоджання ефективному функціонуванню державного механізму; 5) виникнення загрози для існування держави чи окремих її територій; 6) створення загрози спричинення шкоди правам і свободам громадян у зв'язку з високою ймовірністю застосування силових методів під час нейтралізації таких формувань; 7) створення атмосфери невпевненості громадян у своїй безпеці, захищеності прав і свобод; 8) неконституційному, насильницькому вирішенні соціальних, економічних, політичних та інших проблем.

Автор вірно констатує, що у злочині, передбаченому ст. 260 КК України, до обов'язкових ознак слід віднести і предмет злочину – зброю, боєприпаси, вибухові речовини та військову техніку. Він характерний лише для випадків учинення злочину у формі забезпечення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань цими предметами.

Дисертант стверджує, що створення не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування включає такі обов'язкові діяння: 1) вербування учасників; 2) встановлення їм певних завдань і правил поведінки; 3) матеріальне їх забезпечення, зокрема зброєю, обмундируванням, іншими засобами та знаряддями або організація такого забезпечення. Решта діянь щодо створення цих формувань слід визнати факультативними. Автор для доказування факту створення не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування пропонує встановлювати принаймні обов'язкові діяння, а за можливості – також додаткові.

Наголошено, що створення не передбаченого законом воєнізованого формування слід вважати закінченим з моменту фактичного його утворення, тобто з моменту об'єднання декількох осіб у формування, яке має організаційну структуру військового типу, а саме: єдиноначальність, підпорядкованість і дисципліну, та в якому проводиться військова або стройова чи фізична підготовка. Натомість створення не передбаченого законом збройного формування слід вважати закінченим з моменту фактичного його утворення, тобто з моменту об'єднання декількох осіб у формування, яке має організаційну структуру військового типу, а саме: єдиноначальність, підпорядкованість і дисципліну, у якому проводиться військова або стройова чи фізична підготовка та яке має на озброєнні придатну для використання вогнепальну, вибухову чи іншу зброю.

Стверджується, що участю в не передбаченому законом воєнізованому або збройному формуванні є вступ до цього злочинного об'єднання та подальше виконання будь-яких дій в його інтересах. Вступ до не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування полягає в тому, що особа надає згоду на свою участь у ньому. Її можуть призначити на певну посаду, видати їй зброю, пропуск, військову форму, надати позивний, роз'яснити функціональні обов'язки в складі формування, вона може прийняти присягу, дати підписку.

У роботі автор звертає увагу на те, що вивчення судової практики дає підстави стверджувати, що участь у не передбаченому законом збройному формуванні на Сході України здебільшого полягає в таких діях: здійснення чергування на блокпосту; проходження навчання з вогневої підготовки; спостереження за переміщенням військовослужбовців ЗС України; агітація щодо вступу до не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань; висвітлення в соціальних мережах позитивних моментів діяльності не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань; зупинка транспортних засобів, перевірка документів водія, пасажирів, вантажу; охорона будівель.

Заслуговує на окрему увагу позиція дисертанта, яка полягає в тому, що для підвищення ефективності притягнення до відповідальності осіб, причетних до діяльності не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань в Україні, у цьому контексті автор пропонує упровадити модель маркування-реєстрації злочинних об'єднань. Такий порядок значно спрощує притягнення до відповідальності учасників цих злочинних об'єднань. Якщо відповідно до цього порядку є рішення про визнання певного злочинного об'єднання не передбаченим законом воєнізованим або збройним формуванням, то будь-яка особа, яка бере в ньому участь чи сприяє йому, повинна притягатись до кримінальної відповідальності. Причому не потрібно в кожному випадку притягнення до кримінальної відповідальності фізичної особи кожен раз доводити кримінально-правові ознаки злочинного об'єднання, оскільки вони вже доведені та відображені в рішенні суду. Спрощується доведення суб'єктивної сторони складу злочину, оскільки можливим буде встановлення усвідомлення суб'єктом кримінально-правової природи злочинного об'єднання через його ознаки або через знання того факту, що певна об'єднання визнано злочинним. На наш погляд, такий порядок слід розробити і в КК України.

Автор вважає, що участь службових осіб у вчиненні злочину, передбаченого ст. 260 КК України, необхідно кваліфікувати за сукупністю зі злочинами у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг. Однак не всі випадки участі службових осіб у злочині, передбаченому ст. 260 КК України, можна кваліфікувати за сукупністю, оскільки вони можуть не охоплюватись жодною з диспозицій статей розділу XVII «Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг». У таких випадках неможливо врахувати участь службових осіб у злочині, передбаченому ст. 260 КК України. Адже навіть серед обставин, які обтяжують покарання, немає такої, що враховувала б участь службової особи, яка вчиняла злочин, зловживаючи владою або службовим становищем.

На думку дисертанта, для притягнення до кримінальної відповідальності за створення не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування необхідно, щоб особа усвідомлювала справжню кримінально-правову природу цього злочинного об'єднання, зокрема його незаконність, воєнізованість та озброєність.

У певних випадках особа може помилятися, вважаючи, що:

- 1) воєнізоване або збройне формування є незаконним, тоді як насправді воно є законним;
- 2) воєнізоване або збройне формування є законним, однак насправді воно незаконне;
- 3) злочинне об'єднання, до якого вона належить і яке

помилково вважає воєнізованим або збройним формуванням, насправді є бандою чи терористичною організацією.

Автором підтримується позиція, що мета не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування, з огляду на буквальне тлумачення ст. 260 КК України, може бути різною – злочинною (негативною) чи незлочинною (позитивною або суспільно корисною). Однак визначення мети не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування як злочинної спричиняє конкуренцію злочину, передбаченого ст. 260 КК України, зі злочинами, передбаченими ст. 255, 257, 258³ КК України, ускладнює їх розмежування. Це негативно позначається на забезпеченні кримінально-правової охорони громадської безпеки й інших пов'язаних з нею суспільних відносин від посягань злочинних об'єднань.

У зв'язку з цим, наголошується автором, необхідно уточнити мету не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування, додавши в диспозицію ст. 260 КК України або у визначення цих злочинних об'єднань вказівку на те, що вони не мають на меті вчинення злочинів.

За таких обставин більшість сучасних випадків участі у воєнізованих або збройних формуваннях, що наявні в зоні ООС, буде кваліфіковано за іншими статтями, зокрема ст. 258³, 257 КК України, якщо особа брала в них участь й усвідомлювала їх кримінально-протиправну мету.

Як вірно відмічає здобувач, мотиви створення не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування та участі в них є різними (корисливий, захисту прав і свобод громадян, інтересів суспільства й держави), навіть у межах одного й того самого не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування.

Третій розділ дисертаційного дослідження присвячений покаранню та кримінально-правовому заохоченню учасників не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань та участь у них.

Дисертантом встановлено залежність санкції ст. 260 КК України від кримінально-правової природи не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування. З огляду на зазначене, а також ураховуючи результати вивчення зарубіжного досвіду, розробок учених, автор стверджує, що санкції ст. 260 КК України потребують удосконалення, зокрема шляхом:

- 1) доповнення санкції цієї статті позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, обмеженням волі й арештом;
- 2) встановлення за створення незаконних збройних формувань і керівництвом ними позбавлення волі на строк від 4 до 8 років, а за участь у таких формуваннях та сприяння їм – позбавлення волі на строк від двох до шести років.

Автор вважає, що доцільно дозволити звільнення від кримінальної відповідальності лише за участь у діяльності не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування. Водночас до особи, яка вчинила інші діяння, передбачені ст. 260 КК України, слід застосовувати інші заходи кримінально-правового заохочення, зокрема призначення узгодженого покарання за результатами укладання угоди про визнання винуватості, звільнення від покарання та його відбування, однак не звільнення від кримінальної відповідальності на підставі зазначеної норми.

Визнано зайвою таку умову звільнення від кримінальної відповідальності учасників не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань, як відсутність у їхніх діях ознак іншого складу злочину, з огляду на те, що в разі кваліфікації участі в таких формуваннях за сукупністю зі ст. 262, 263, 263¹ КК України звільнення від кримінальної відповідальності на підставі ч. 6 ст. 260 КК України буде неможливим.

Звернута увагу, що особа може необмежену кількість разів звільнитися від кримінальної відповідальності. У зв'язку з цим необхідно запровадити обмеження на повторне звільнення від кримінальної відповідальності учасника не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування, яке слід поширити й на суміжні підстави спеціальних видів звільнення від кримінальної відповідальності (ч. 6 ст. 255, ч. 2 ст. 258³).

Викладені у вступі та розділах основної частини дисертації положення, які стосуються постановки проблеми в цілому, окремих її аспектів, переконують у тому, що відповідні питання є теоретично і практично важливими, перспективними для наукового дослідження.

Про перспективність і доцільність, а також своєчасність звернення наукового пошуку здобувач до проблем створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань та участі в них свідчить і те, що дисертація виконана відповідно до Переліку перспективних напрямів наукових досліджень за юридичними спеціальностями (рішення президії НАПрН України від 18 жовтня 2013 р. № 86/11); Основними напрямами наукових досліджень НАВС на 2018–2020 рр. (рішення Вченої ради від 26 грудня 2017 р., протокол № 28/1).

Про обґрунтованість отриманих даних і сформульованих висновків свідчить аналіз теоретичної основи дисертації, її інформаційного та емпіричного підґрунтя. При написанні роботи автор опрацював достатній масив наукової літератури: наукові праці фахівців, у тому числі зарубіжних, у галузі теорії права, кримінального права, кримінально-виконавчого права, кримінології та ін.

Емпіричним підґрунтям дослідження є статистичні й аналітичні матеріали Національної поліції України, Офісу Генерального прокурора, Державної судової адміністрації України за 2014–2020 рр.; результати вивчення 696 вироків, винесених протягом 2015–2019 рр. у Дніпропетровській, Донецькій, Запорізькій, Київській, Луганській, Полтавській, Харківській, Херсонській, Одеській областях стосовно осіб, яких обвинувачено в учиненні злочину, передбаченого ст. 260 КК України; інші судові рішення за 2015–2020 рр.

Наукова новизна висновків, пропозицій та рекомендацій, сформульованих у дисертації полягає в тому, що дисертація А. О. Конончука є комплексним науковим дослідженням сучасних проблем кримінальної відповідальності за створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань та участь у них, у якому сформульовано пропозиції щодо підвищення ефективності кримінально-правової охорони громадської безпеки від діяльності зазначених злочинних об'єднань.

Так, заслуговують на підтримку й визнання елементами наукової новизни дослідження вперше обґрунтовані в рецензованій праці такі здобутки дисертанта:

1) доведено помилковість кваліфікації дій учасників не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань, що функціонують на тимчасово окупованих територіях України, за ст. 260 КК України в тих випадках, коли вони усвідомлюють, що беруть участь у воєнізованих або збройних формуваннях, підпорядкованих терористичним об'єднанням (такі дії слід кваліфікувати за ст. 258³ КК України);

2) обґрунтовано доцільність криміналізації в ст. 260 КК України створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань та участі в них, що не мають на меті вчинення кримінальних правопорушень, а також запропоновано відсутність у них мети вчинення кримінальних правопорушень визнавати головним критерієм їх відмежування від суміжних злочинних об'єднань – злочинних організацій, банд, терористичних груп та організацій;

3) визначено створення не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування шляхом диференціації його ознак на обов'язкові (вербування учасників; встановлення їм певних завдань чи правил поведінки; матеріальне їх забезпечення, зокрема зброєю, обмундируванням, іншими засобами та знаряддями або організація такого забезпечення) та факультативні (інші діяння), а також уточнено момент закінчення злочину в цій формі залежного від виду незаконного формування;

4) сформульовано систему негативних кримінально-правових наслідків створення та функціонування не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань, що обумовили необхідність криміналізації суспільно небезпечних діянь, передбачених ст. 260 КК України.

На увагу і обговорення заслуговують й ті положення, які, будучи відомими в науці кримінального права, в рецензованій роботі були удосконалені, й ті, які одержали в роботі подальший розвиток.

В цілому презентовані автором елементи наукової новизни є достатніми для дисертаційного дослідження такого рівня.

Практичне значення дисертаційного дослідження, яке розглядається, не викликає сумнівів, адже його результати мають в подальшому перспективу використання в: *законотворчій діяльності* – у межах удосконалення законодавства про кримінальну відповідальність учасників не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань; *правозастосовній діяльності* – під час застосування кримінального законодавства в справах про створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань (акт впровадження Головного слідчого управління НП України від 15 лютого 2021 р.); *науково-дослідній діяльності* – як підґрунтя для подальших наукових розробок і досліджень проблем кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення проти громадської безпеки та вчинені у співучасті (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 23 лютого 2021 р.); *освітньому процесі* – під час викладання навчальних дисциплін з кримінального права та кримінології, а також для підготовки підручників, навчальних посібників, коментарів КК України (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 23 лютого 2021 р.).

Повнота викладу в опублікованих працях наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Основні теоретичні положення і результати, практичні рекомендації дисертаційного дослідження знайшли відображення у 9 наукових працях, опублікованих у фахових наукових виданнях України та виданнях інших держав та у тезах 8 наукових доповідей на всеукраїнських та міжнародних науково-практичних конференціях.

Наукові публікації дисертанта свідчать про його послідовну роботу над розв'язанням поставленого наукового завдання впродовж 2014–2020 років. У публікаціях достатньо відображені всі розділи дисертаційної роботи.

Також слід зазначити, що результати дисертаційного дослідження достатньо апробовані.

У дисертації не виявлено порушень академічної доброчесності.

Оформлення дисертації. Дисертація А. О. Конончука оформлена згідно із нормативними вимогами і стандартами, які передбачені для такого виду досліджень. Робота написана державною мовою з дотриманням наукового стилю, що оптимально поєднує складові представленого дослідження. Положення, висновки та пропозиції, що містяться в науковій праці, характеризуються завершеністю, аргументованістю та послідовністю.

Разом з тим ознайомлення з дисертаційним дослідженням А. О. Конончука дозволяє висловити окремі побажання і критичні судження, які потребують додаткової аргументації чи дискусії:

1. У підрозділі 1.2 «Кримінально-правова природа не передбаченого законом воєнізованого та збройного формування» ви вживаєте такий термін як «кримінально-правова природа», зокрема на сторінках 32–33 стверджуєте, що у цьому дослідженні вказане поняття буде вживатись у вузькому значенні. У межах кримінально-правової природи не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань ви пропонуєте розглянути визначення цих злочинних об'єднань, їх кримінально-правові ознаки, а також місце з-поміж форм співучасті в кримінальному правопорушенні. У висновках до цього підрозділу автор стверджує, що не передбачені законом воєнізовані або збройні формування найбільш близькі до групи осіб за попередньою змовою, однак вони не обмежуються лише її ознаками, а навпаки, мають особливі ознаки, не притаманні жодній формі співучасті, передбаченій ст. 28 КК України. Це дає підстави стверджувати, що вони утворюють самостійну форму співучасті.

Тобто кримінально-правові ознаки не передбаченого законом воєнізованого та збройного формування автор відносить до складу кримінально-правової природи. Однак називаючи підрозділ 1.3 «Кримінально-правові ознаки не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань» здобувач суперечить самі собі. У зв'язку з цим позиція автора потребує уточнення.

2. На сторінці 132–133 дисертації дисертант зазначає, що у світі існує так звана модель маркування-реєстрації, яка застосовується у протидії злочинним об'єднанням. Прикладом такої моделі є Акт про злочини злочинних організацій 2012 р. № 9 Нового Південного Уельсу або Закон про серйозну та організовану злочинність (Контроль) 2008 року Південної Австралії, Акт проти тероризму та транснаціональної організованої злочинності 2013 р. Тонга, Акт про справедливую працю (реєстрацію організацій) 2009 р. Австралії.

Якщо відповідно до цього порядку є рішення про визнання певного злочинного об'єднання не передбаченим законом воєнізованим або збройним

формуванням, то будь-яка особа, яка бере в ньому участь чи сприяє йому, повинна притягатись до кримінальної відповідальності. Причому не потрібно в кожному випадку притягнення до кримінальної відповідальності фізичної особи кожен раз доводити кримінально-правові ознаки злочинного об'єднання, оскільки вони вже доведені та відображені в певному рішенні суду.

Серед положень наукової новизни, у підрозділі 2.3, а також у висновках сформовано систему аргументів щодо запровадження в законодавство України задля підвищення ефективності кримінально-правової протидії створенню в Україні не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань та участі в них моделі маркування-реєстрації злочинних об'єднань (такий порядок значно полегшує притягнення до відповідальності, оскільки спрощує доведення кримінально-правових ознак цих формувань і суб'єктивної сторони відповідного складу злочину).

Не оспорюючи доцільність застосування зазначеної моделі варто зауважити, що система аргументів це звісно добре, однак варто було б розробити відповідний механізм, запропонувати необхідні зміни до нормативно-правових актів.

3. Розділ 3 дисертації має назву «Покарання та кримінально-правове заохочення учасників не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань та участь у них». З огляду на це логічно назвати підрозділ 3.1 «Покарання учасників не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань», однак нелогічно підрозділ 3.2 називати «Звільнення від кримінальної відповідальності учасників не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань». Звільнення від кримінальної відповідальності один із різновидів кримінально-правового заохочення, який може бути застосовано до учасників цих злочинних об'єднань. Окрім звільнення від кримінальної відповідальності до них можна застосувати звільнення від покарання та його відбування, а також з такими суб'єктами можна укласти угоду. У додатку «Б» автор сам зазначає, що угоду про визнання винуватості було укладено в 68,7 % кримінальних проваджень (щодо 476 засуджених із 693). Відтак, слід було б не лише уточнити назву розділу 3.2, але й більше уваги звернути на усю систему заохочувальних норм, що можуть бути застосовані до учасників не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань.

Разом з тим, зроблені зауваження і побажання стосуються дискусійних питань, не піддають сумніву основні наукові результати, отримані автором, і підтверджують лише складність і злободенність досліджуваної А. О. Конончук проблематики.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК.

На підставі викладеного вважаю, що дисертація Конончука Артура Олеговича «Кримінально-правова характеристика створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань та участі в них» є завершеною кваліфікаційною працею, в якій отримано нові науково обґрунтовані результати, що у сукупності розв'язують конкретне науково-прикладне завдання, яке має істотне значення для кримінального права та полягає в удосконаленні кримінально-правового забезпечення ефективної охорони громадської безпеки від не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань.

Дисертація відповідає спеціальності 081 – Право і вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 вересня 2016 р. № 261 із змінами, Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 вересня 2016 р. № 261 від 6 березня 2019 року № 167 із змінами, а також Вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 р. № 40 із змінами. Автор дисертації – Конончук Артур Олегович – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право.

Офіційний опонент –

**Начальник відділу з дослідження проблем протидії
організований злочинності загальнокримінальної спрямованості,
у сфері торгівлі людьми, нелегальної міграції, обігу обмежено
оборотоздатних та вилучених з цивільного обороту об'єктів
Міжвідомчого науково-дослідного центру
з проблем боротьби з організованою злочинністю при
Раді національної безпеки і оборони України
кандидат юридичних наук, доцент**

Юрій ЛУЦЕНКО

Підпис Ю. В. Луценка засвідчую

*Перший заступник керівника Міжвідомчого науково-дослідного центру
з проблем боротьби з організованою злочинністю при
Раді національної безпеки і оборони України
доктор юридичних наук*

Олександр СЕМЕНЮК